

PERSPECTIEF

voor het platteland

*Een visie op de toekomst van de agrarische sector in Overijssel,
geschreven door Eric Kleissen en Bert Vroon.*

Standpunten CDA Overijssel

- Geen landelijk gebied zonder boeren.
- Stikstof is niet allesbepalend.
- Vrijwilligheid staat altijd voorop!
- Leefbaarheid wordt standaard meegenomen in ieder gebiedsproces.
- Voedselproductie blijft van groot belang.
- Fatsoenlijk inkomen voor boeren.
- Langjarige contracten voor natuurbeheer.
- Agrarisch natuurbeheer mogelijk in de hele provincie.
- Vergoeding waardedaling ondergrond en langjarige onderhoudscontracten bij realisatie landschapselementen.
- Samenwerking met boeren wordt randvoorwaarde terrein beherende organisaties voor onderhoud van de gebieden.

1. Algemeen

Inleiding

Het CDA heeft (vanuit de historie) een nauwe band met het platteland en haar inwoners en koestert deze zeer. Deze warme band van betrokkenheid en begrip wordt door de inwoners van het landelijk gebied en vooral door de agrariërs steeds minder zo ervaren. Wat kan het CDA daarin veranderen? Het vertrekpunt daarbij is het authentieke CDA-uitgangspunt 'rentmeesterschap'.

Rentmeesterschap voor de schepping in al haar facetten. Dat geldt dus voor de natuur (flora en fauna), de bodem (bodemvruchtbaarheid), de dieren, het landschap als product van menselijk handelen, de productie van veilig en duurzaam geproduceerd voedsel en de leefbaarheid voor de inwoners. Een wijziging in onze grondhouding ten aanzien van deze facetten is van belang om recht te doen aan dit CDA-uitgangspunt. Het landelijk gebied is niet alleen een verantwoordelijkheid van de plattelandsbewoners maar evenzo van de mensen uit de stedelijke omgeving. Het CDA is van mening dat deze verantwoordelijkheid alleen gezamenlijk kan worden genomen. Rentmeesterschap draag je samen!

De problematiek op het platteland is niet te herleiden tot één thema maar vraagt aandacht voor meerdere. Hieronder benoemen we de belangrijkste.

Klimaat en natuur staan zo onder druk dat het vraagt om urgentie van de gehele samenleving. De tijd van wegkijken is definitief voorbij. Natuur vertegenwoordigt een waarde in zichzelf; biodiversiteit en bodemvruchtbaarheid zijn bovendien van belang voor ons voortbestaan. Maar ook het cultuurlandschap vertegenwoordigt een waarde die bescherming verdient, zoals het rivierenlandschap, het coulisselandschap, de landgoederen en oude polders.

Op diverse plekken in Overijssel krijgen al vele initiatieven rondom natuur en milieu vorm door of in samenwerking met de agrarische sector. Deze initiatieven verdienen waardering en kunnen als voorbeeld fungeren voor de gehele provincie.

Waar vooral aandacht wordt besteed aan het belang van natuur en landschap, geldt onze zorg evenzeer kwaliteit van water en het opvangen van de gevolgen van de klimaatverandering. Onze bodem speelt daarin een cruciale rol. De tijd dat het platteland is ingericht op waterafvoer laat zijn schaduwzijde nadrukkelijk zien. We staan met elkaar voor een belangrijke koerswijziging. Van zo snel mogelijk water afvoeren naar vernatting en retentie. Een kans trouwens voor onze indrogende en inklinkende veenweidegebieden.

Het blijkt voor onze CDA-politici niet eenvoudig om een antwoord te geven op deze complexe vraagstukken. Alle thema's (in het landelijk gebied) vragen onze aandacht: natuur, landschap, stikstof, methaan, klimaat, verdroging, agrarische sector, dierenwelzijn, leefbaarheid, etc. Rentmeesterschap is toch een van de grondbeginselen van het CDA. Dit geeft ons ook de morele verplichting voor een integrale toekomst- bestendige visie op het platteland waarbij een betrouwbare en

consistente overheid, en langjarige financieringsconstructies het STRIKTE uitgangspunt zijn.

Een effectief beleid ten aanzien van landschap en natuur, en ten aanzien van (de ontwikkeling van) de agrarische sector, vergt om te beginnen een lange termijnvisie. De landbouw wordt nog steeds als apart en afzonderlijk belang bekeken, maar is al lang onderdeel van een veel bredere uitdaging met betrekking tot onder andere klimaatverandering, voedselvoorziening, vervuiling en verontreiniging, energie, water, kortom de toekomst van ons mens-zijn op aarde.

Alleen een geïntegreerde aanpak werkt effectief, waarin tot op heden als conflicterend aangeduide thema's zoals bijvoorbeeld natuur en landbouw met elkaar worden verbonden tot perspectiefvolle kansen voor beide. Vervolgens is daarbinnen continuïteit, betrouwbaarheid en voorspelbaarheid vanuit de overheid van eminent belang.

Het gaat hierbij immers altijd om maatregelen die pas op lange termijn effect sorteren, of om investeringen die pas op termijn kunnen worden terugverdiend of tot resultaat leiden. Maatregelen gelden vaak voor de korte termijn en worden erg sectoraal en versnipperd benaderd. Dit heeft geleid tot veel terechte ontevredenheid en frustratie bij de agrariërs. Hun familiebedrijven ontberen perspectief. Daarom wordt de overheid steeds meer gewantrouwd. Voor het ontplooiën van toekomstgericht duurzaam ondernemerschap op hun familiebedrijven is een minimaal 25-jarige toekomstvisie en een daarmee verbonden betrouwbare overheid essentieel.

Het CDA begrijpt hun zorgen en staat volledig en vierkant achter hen! Vooral ook omdat de overgrote meerderheid van de boeren de beperkingen van het huidige beleid steeds meer inziet, en veelal ook op ook andere wijzen willen gaan boeren. Zij voelen dat zij in het huidige beleid met wisselende en opvolgende maatregelen, die ze vaak zelf dienen te financieren, in een fuik gedwongen worden.

De agrarische sector is onder ander vanwege de grote hoeveelheid land essentieel voor het realiseren van veel maatschappelijke opgaven maar staat op dit moment te veel onder druk. Het is ook niet reëel om de verantwoordelijkheid hiervoor alleen bij de agrarische sector neer te leggen.

De gevolgen van het leidend principe van het marktdenken, te weten schaalvergroting, concurrentie en efficiency, laten ons zien dat dit op gespannen voet staat met broodnodig perspectief voor de agrarische sector en met een duurzaam platteland. Voor een vitaal platteland is het van belang dat er perspectief is voor deze sector waarbij er sprake is van een juiste balans met de omgeving. Maar hoe dan? Wat is daar dan voor nodig? Om hier een antwoord op te kunnen geven is het van belang om inzicht te hebben in de agrarische sector.

Analyse

Uit CBS-cijfers blijkt dat er in 2020 in Nederland 52.000 landbouwbedrijven waren waarvan ruim 27.000 met een bedrijfshoofd van 55 jaar of ouder. Van deze bedrijven hadden er ongeveer 11.000 een bedrijfsopvolger en 16.000 (59%) niet. Dit betekent dat in 2020 32,5% van de landbouwbedrijven een bedrijfshoofd had van 55 jaar of

ouder en geen opvolger. Dit heeft verregaande consequenties voor de ontwikkeling van het aantal landbouwbedrijven naar de toekomst. Tussen nu en 15 jaar zal ca. een derde deel van de bedrijven stoppen. Daarnaast blijkt uit cijfers van het RIVM dat de emissie van ammoniak uit de land- en tuinbouw in de periode 1990-2018 met 66% is afgenomen.

De vanzelfsprekendheid dat vrijgekomen productieruimte wordt ingevuld door bedrijven die doorgaan is achterhaald doordat de marges te klein zijn, en deze schaalvergroting/intensivering steeds minder maatschappelijk wordt geaccepteerd. Tegelijkertijd is het van belang dat de sector zich op een perspectiefvolle wijze kan blijven ontwikkelen.

Een grove inschatting op dit moment is dat er ongeveer 25% stikstofruimte in de NB-vergunningen op de veehouderijbedrijven niet wordt benut. Dit geeft al aan dat het opschalen van de productie vaak niet meer lonend is. De afname van het aantal bedrijven zal ook zijn weerslag hebben op de hoeveelheid stikstof en methaan die door de sector in de toekomst zal worden uitgestoten en naar verwachting dus sterk zal dalen.

Daarnaast staat de inkomensontwikkeling van de landbouwbedrijven steeds meer onder druk. Enerzijds door een steeds volatielere wereldmarkt en anderzijds door de steeds hogere randvoorwaarden die de overheid stelt aan de agrarische productie. Productie van agrarische producten voor de wereldmarkt zal in Nederland op diverse plekken steeds moeilijker worden. Het platteland en haar agrariërs zijn en blijven van belang voor de voedselproductie maar wel in balans met wat de omgeving aan kan.

Oplossingen worden vaak gezocht in de technische hoek om te kunnen blijven doen wat we altijd al deden. Technische innovatie is en blijft ook in de toekomst een belangrijke rol spelen. Maar niet zelden leidt het tot een nog hogere financieringslast, een steeds kleiner wordende marge per eenheid geproduceerd product en grotere financiële risico's. En het biedt voor het primaire probleem geen oplossing. De agrarische sector kenmerkt zich daarnaast doordat het enorm kapitaalsintensief is. Het nog meer vreemd kapitaal toevoegen aan landbouwbedrijven om aan de eisen van de toekomst te voldoen draagt niet bij aan een duurzaam toekomstperspectief.

De veronderstelling dat de markt de meerwaarde van verantwoord geproduceerd voedsel betaalt blijkt zelden te kloppen. Ons CDA dient zich daarom te realiseren dat de markt deze problemen niet oplost! Maatschappelijke opgaven worden dus maar zelden via de markt betaald. De overheid, bedrijfsleven en de samenleving dienen hierin hun verantwoordelijkheid te nemen!

De agrarische sector heeft in velerlei opzichten al grote stappen gezet. Het CDA heeft daar grote waardering voor. Het CDA is van mening dat de overheid naast de mensen in de sector dient te staan en hen behoort te ondersteunen in de zoektocht naar hernieuwde balans met perspectief.

Wat heeft het verleden ons laten zien?

De agrarische bedrijven zijn in de loop der jaren in aantal sterk gedaald maar in omvang en productie sterk gestegen. Ze zijn nog veel (kapitaal) intensiever geworden, de risico's zijn sterk gestegen en de impact op de omgeving is nog fors geworden. Daarnaast is de trend dat er voor ieder probleem een technische

oplossing wordt gezocht om te kunnen blijven doen wat men altijd al deed. Hierdoor werd het probleem niet bij de basis aangepakt, werden de marges nog kleiner, de risico's voor de agrarische sector nog groter en de impact op de omgeving nog forser.

Dit alles heeft geleid tot een sector met daarbinnen voor veel boeren een niet vol te houden verdienmodel, tot problemen zoals bijvoorbeeld stikstof, nitraat, verdroging en biodiversiteit die nog steeds niet zijn opgelost en tot een samenleving die deze manier van boeren niet meer accepteert. Zonder technologische verbeteringen en oplossingen uit te sluiten: groei en techniek zijn niet meer de algemene oplossing voor de toekomst!

Verder laat het verleden ons zien wat er gebeurt als we het marktdenken tot leidend principe verheffen. We verliezen de balans met de omgeving en de mensen uit het oog. Hierdoor zijn er enorme tegenstellingen ontstaan tussen de genoemde thema's en de samenleving. Tevens heeft er een soort van ontmenging plaatsgevonden in de agrarische bedrijven tussen de agrarische activiteiten en de natuur. Daar waar in het verleden deze hand in hand gingen binnen het agrarisch bedrijf zijn dit nu twee aparte werelden geworden.

Landschapsonderhoud wordt uitgevoerd door (ambtelijke) instanties of bedrijven van buiten het gebied en dragen niet meer bij aan de lokale samenleving. Daardoor is het "eigenaarschap" en de trots van het gebied bij een partij van elders komen te liggen. Tevens heeft wetgeving ervoor gezorgd dat natuur en landschap enerzijds en landbouw anderzijds elkaars vijanden zijn geworden.

Wat zou nodig zijn?

Het is van belang dat we onze verantwoordelijkheid nemen en invulling geven aan ons CDA-uitgangspunt rentmeesterschap. Door het opstellen van een integrale visie, waarbij mensen en maatschappelijke opgaven centraal staan wordt er een gemeenschappelijke stip op de horizon geplaatst, door middel van een "deltaplan" duurzaam platteland, en door het verbinden van de maatschappelijke opgaven met een nieuw verdienmodel van de agrarische sector.

Hierdoor worden maatschappelijke opgaven sneller gerealiseerd, ontstaat er een agrarische sector die draagvlak heeft in de samenleving en verdwijnen tegenstellingen. Tevens ontstaat er een sector die minder afhankelijk is van de prijzen op de wereldmarkt. Door het verbinden van landschap en natuur met de lokale bedrijven en bewoners zullen de mensen in het gebied weer trots worden op hun omgeving en zal het weer gaan bijdragen aan de lokale economie.

Randvoorwaarde is wel dat de overheid een consistent beleid voert en bereid is om langjarig een vergoeding te verstrekken voor de maatschappelijke diensten. Kortom, hierbij hoort een betrouwbare overheid! Het CDA wil daarin haar verantwoordelijkheid nemen.

Dit alles betekent dat herziening van de huidige leidende economische verdienmodellen voor de agrarische sector noodzakelijk is. De prikkel tot schaalvergroting en intensivering moet vervangen worden door een prikkel gericht op een juiste balans met aantal dieren, beschikbare grond en omgeving. Boeren die

meer natuur- inclusief willen gaan werken, bijv. ter wille van de weidevogelstand, of breder omdat ze hun bedrijfsvoering duurzaam en ecologisch willen inrichten, dienen daarvoor beloond te worden op een dusdanige wijze dat het van toegevoegde waarde is voor hun agrarisch verdienmodel.

Het door ons bepleite nieuwe agrarisch ondernemerschap mag niet tot inkomensachteruitgang leiden maar moet juist bijdragen aan perspectief en behoud van agrarische gezinsbedrijven. Met bestaande instrumenten kan al veel worden bereikt.

Het CDA pleit voor een kwantitatieve en kwalitatieve uitbreiding van deze regelingen. Regelingen dienen langjarig te zijn zodat zekerheid geboden kan worden, zowel naar de ondernemers als naar natuur en landschap. De verantwoordelijkheid voor het landelijk gebied ligt niet bij de agrariërs of de natuurorganisaties maar ligt bij hen samen. De verbinding tussen natuur en landbouw dient herstelt te worden. Het CDA is van mening dat er beleid moet komen die dit herstel stimuleert en beloont.

Om de integrale benadering succesvol te maken is het van belang dat budgetten worden ontschot en er geredeneerd wordt vanuit doelen, en vanuit het belang van de agrariër. Bovenstaande CDA-visie vraagt om politiek bestuurlijke visie, inzicht, moed en leiderschap. Het landelijk gebied is geworden tot een complex vraagstuk dat bij het CDA hoog op de agenda staat en waarbij een integrale benadering en de menselijke maat uitgangspunt zijn.

Lange termijn

Alle thema's in het landelijk gebied vragen om een lange termijnvisie en daarop aansluitend plan van aanpak en uitvoering. De agrarische sector is een bedrijfstak die zich kenmerkt door lange termijn investeringen. Essentieel hiervoor is duidelijkheid en betrouwbaarheid voor de langere termijn. De afgelopen tijd heeft de overheid zich niet gemanifesteerd als een betrouwbare partner met een duidelijke lange termijnvisie.

Om de sector perspectief te kunnen bieden is het van belang dat deze duidelijkheid er komt. Wat is de visie van het CDA op de landbouw? Is dit enkel productiegericht marktdenken of zoeken we de aansluiting bij de maatschappelijke opgaven met een daarbij behorende vergoeding voor de geleverde diensten?

Als we kijken naar de ontwikkelingen in het nieuwe Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid (GLB) dan zien we hier nadrukkelijk een verschuiving van productiegericht naar maatschappelijk verantwoord. Door het koppelen van de gelden vanuit het nieuwe GLB, vanuit rijk en provincie aan de middelen die beschikbaar zijn voor de maatschappelijke opgaven (stikstof, methaan, bossenstrategie, verdroging, landschapsherstel, biodiversiteit, etc.) ontstaat er een nieuw verdienmodel dat kansen in zich heeft om zowel aansluiting te zoeken bij de behoeften vanuit de agrarische sector als die vanuit de samenleving. Juist deze integrale aanpak biedt enorme kansen!

Dit vraagt om een overheid die niet kiest voor de sectorale benadering maar die integraal kan en durft te denken en te doen. Hiervoor is inzicht, visie en politiek-

bestuurlijke moed voor nodig. Keiharde voorwaarde hiervoor is wel dat de overheid een langjarig betrouwbare partner is. Zowel beleidsmatig als financieel. Goede, onafhankelijke voorlichting voor agrariërs is van groot belang bij het maken van toekomstgerichte keuzes.

Enkele mogelijkheden als voorbeeld

Inzicht in de behoeften kan ondersteunen in de zoektocht naar mogelijkheden.

Behoefte agrarische sector	Behoefte samenleving
Lagere financieringslast	Betaalbaar en veilig voedsel
Hoger rendement	Meer aandacht voor water vasthouden
Meer zekerheid	Meer biodiversiteit
Redelijk inkomen	Lagere stikstofuitstoot
Minder risico's	Minder methaanemissie
Betrouwbare overheid	Minder meststoffen en chemische bestrijdingsmiddelen
Waardering vanuit de samenleving	Meer aandacht voor natuur en landschap
Eerlijk speelveld binnen Europa	Leefbaarheid
	Duurzaamheid
	Meer ruimtelijke kwaliteit

Dit lijstje is zeker niet compleet maar laat wel duidelijk zien dat de behoeftes erg verschillend zijn.

De uitdaging voor het landelijk gebied is hoe we de behoeftes van de agrarische sector kunnen verbinden met de behoeftes vanuit de samenleving. En dan niet als randvoorwaarde maar als mogelijkheid. Iedere ondernemer is anders, ieder bedrijf is anders en de omstandigheden zijn altijd anders. Vrijblijvendheid en maatwerk is van groot belang voor draagvlak. Faciliteer de agrarische sector om niet langer te redeneren vanuit omzet maar naar inkomen. Kortom, maak de agrarische sector tot partner om te komen toe de realisatie van de maatschappelijke opgaven. Hierdoor zijn deze opgaven geen bedreigingen maar bieden ze juist kansen.

Enkele voorbeelden:

1. Een landbouwer realiseert 1 ha landschapselementen. Hiervoor krijgt hij de waardedaling van de grond uitbetaald en een onderhoudscontract conform Groen Blauwe diensten voor 25 jaar aangeboden. Met de afwaardering kan hij zijn vreemd vermogen laten dalen en de vergoeding voor het onderhoud van de landschapselementen en de lagere rentevergoeding leveren een positieve bijdrage aan zijn exploitatie. De vergoeding voor het onderhoud van een ha houtwal is gunstiger dan het houden van koeien. Je zou zelfs het aantal dieren kunnen verminderen. En het wordt door de samenleving gewaardeerd. De samenleving krijgt hiervoor een mooier landschap, meer biodiversiteit en minder stikstof en methaanuitstoot.
2. Een landbouwer realiseert 1 ha agrarisch natuurbeheer in de vorm van kruidenrijke akker. De vergoeding die hij hiervoor ontvangt weegt ruimschoots op tegen het saldo van een ha snijmais. Door een deel snijmais te vervangen

door kruidenrijke akker wordt je bedrijfsvoering natuur inclusief. De exploitatie van het landbouwbedrijf wordt beter. Het kan zelfs misschien wel aantrekkelijk zijn om je veestapel hiervoor iets te verkleinen. De samenleving krijgt hiervoor meer biodiversiteit, minder milieubelasting (snijmais wordt bespoten en bemest), minder stikstofuitstoot en minder methaanemissie.

3. Een landbouwer realiseert plas-dras voor de weidevogels. De vergoeding die hiervoor staat is zeker interessant. Temeer omdat je het grasland in de tweede helft van de zomer nog wel kunt inzetten voor de agrarische bedrijfsvoering. Het houden van minder dieren is hierdoor eerder interessant. Voor de landbouwer is dit een mooie aanvulling op zijn inkomen. Hij is minder afhankelijk van de markt. De samenleving krijgt een betere populatie weidevogels.
4. Het verkopen van fosfaatrechten en de opbrengsten inzetten voor zonnepanelen. Bij de verkoop van fosfaatrechten wordt 20% van de opbrengst generiek afgeroomd door het rijk. De overige 80% is voor de verkoper. Nadeel is dat de fiscus dit wel ziet als eenmalige winst en het ook als dusdanig belast. Echter, door deze opbrengsten in te zetten om je bedrijf energieneutraal te maken bespaar je ongeveer € 0.01 per kg geproduceerde melk. Dit kan op bedrijfsniveau al snel oplopen. Deze omvorming bespaart kosten zodat de exploitatie van het landbouwbedrijf er gunstiger uit ziet. Daarnaast levert het bedrijf een bijdrage aan het verduurzamen van de energievoorziening, stoot minder stikstof en minder methaan uit.
5. Een landbouwer stelt zijn land ter beschikking om water vast te houden. Hiervoor ontvangt hij als blauwe dienst een vergoeding. Dit draagt positief bij aan zijn exploitatie. Hiermee wordt ook invulling gegeven aan de maatschappelijke opgave om water langer vast te houden waarvan zowel de landbouw als ook de natuur de positieve effecten ondervindt.
6. Maatwerk leveren bij het omzetten van grond met een agrarische bestemming naar natuur zonder te tornen aan de doelstellingen. Hierdoor kan er nog steeds GLB en ANLb op aangevraagd worden waardoor het bij kan dragen aan het agrarisch verdienmodel
7. Stapelbare vergoedingen of toeslagen zoals bijvoorbeeld het vasthouden van water, opslag van CO₂, rentekorting of toeslagen op de melk kunnen bijdragen aan zowel het verdienmodel van de agrariër als de maatschappelijke opgaven.

Uiteraard kan een combinatie van bovenstaande mogelijkheden ook. Dit zal sterk afhankelijk zijn van de behoefte of ambitie van de landbouwer zelf. Uiteraard zijn deze voorbeelden slechts als voorbeeld bedoeld. De agrariërs kunnen een belangrijke rol vervullen bij de realisatie van de maatschappelijke opgaven maar het is nadrukkelijk een verantwoordelijkheid van de hele samenleving. De voordelen voor de sector staan in hoofdlijnen hieronder nog eens verwoord.

- Maatschappelijke opgaven worden veel sneller gerealiseerd.
- Exploitatie van landbouwbedrijven wordt positief beïnvloed.
- Financiële kwetsbaarheid van de landbouwbedrijven wordt kleiner.
- Hoeveelheid vreemd vermogen op het landbouwbedrijf daalt.
- Waardering vanuit de samenleving zal toenemen.

Financiën

Het is interessant om de koppeling van de GLB-budgetten die vanuit de EU naar Nederland komen met de vele miljarden die in Den Haag op de plank liggen voor de diverse maatschappelijke opgaven te maken. Tel alle bedragen voor de maatschappelijke opgaven bij elkaar op en bespreek met de sector op welke wijze zij hieraan bij kunnen dragen. Beleidsmatig redeneren vanuit doelen en financieel ontschotten is essentieel voor het succesvol laten verlopen van de transitie van het landelijk gebied. Daarnaast biedt ook het fiscale instrumentarium kansen. Enkele mogelijkheden:

- Waarom worden de opbrengsten van fosfaat en stikstofrechten in 1 keer bij het inkomen opgeteld? Dit is een belemmering om het bedrijf aan te passen aan de eisen van nu. Waarom mag men de opbrengsten niet investeren in het verduurzamen van je bedrijf? Bijvoorbeeld de fosfaatrechten voor zonnepanelen of stikstofrechten voor landschapselementen? Hierdoor stimuleer je ontwikkelingen in twee richtingen, vermindering van de uitstoot en verduurzaming tegelijkertijd.
- Als men van koeien of varkens overstapt naar een andere bedrijfsvorm moet men tussentijds afrekenen met de fiscus. Waarom deze beweging niet fiscaal faciliteren als men investeert in verduurzaming of in maatschappelijke opgaven?
- De mogelijkheid bieden om afwaardering van de grond bij investeringen in het landschap in meer jaarlijkse termijnen uit te betalen. Hierdoor worden de inkomsten over meerdere jaren verdeeld. Afhankelijk van de fiscale situatie kan dit bij omschakeling een stimulans zijn om te investeren in het landschap, zeker als daar een goede beheervergoeding tegenover staat.

Conclusie

Om invulling te kunnen geven aan de warme band die het CDA van oudsher heeft met het landelijk gebied is het belangrijk om antwoorden te hebben op de vraagstukken die er spelen. Het CDA-uitgangspunt rentmeesterschap geeft ons de morele verplichting om onze verantwoordelijkheid te nemen. De diverse maatschappelijke opgaven maken de urgentie van een duurzame integrale toekomstvisie voor het landelijk gebied zichtbaar.

Een duidelijke CDA-visie op het landelijk gebied waarin rentmeesterschap uitgangspunt is en mensen en dieren centraal staan. Dit kan door maatschappelijke opgaven zoals bijvoorbeeld natuur en landschap vanuit kansen te verbinden aan de agrarische bedrijfsvoering. Hierdoor ontstaat er een nieuw perspectief voor het platteland in al haar facetten. Perspectief dat leidt tot verbinding tussen stad en platteland, tussen jong en oud, tussen thema's onderling en tussen mensen. Dit vraagt om verantwoordelijkheidsbesef, bestuurlijke moed en een betrouwbare overheid.

Alle drie thema's die aansluiten bij het rentmeesterschap van het CDA en laat zien waar het CDA het verschil wil maken. Het CDA is van mening dat de overheid afstand dient te nemen van het enkelvoudig marktdenken maar haar verantwoordelijkheid dient te nemen om te komen tot een toekomstbestendig landelijk gebied. Zowel beleidsmatig als financieel. Uiteraard moet het geheel gefinancierd worden. Verbindt Europese, nationale en provinciale budgetten voor

landbouw en maatschappelijke opgaven met elkaar om de transitie van het landelijk gebied te financieren en verhoog deze daar waar nodig. Tevens zou ingezet moeten worden op het betalen van betere prijzen door de consument. Gebruik fiscale instrumenten om ontwikkelingen te ondersteunen en te versnellen.

Stellingen

Een vitaal, duurzaam en toekomstgericht platteland heeft vitale, duurzame en toekomstgerichte boerenbedrijven nodig.

De kloof tussen natuur en landbouw dient overbrugd te worden. Boeren produceren noodzakelijk voedsel, maar beheren ook het overgrote deel van het platteland. Beide functies zijn onmisbaar en met elkaar verbonden.

Landbouw dient weer door de samenleving gewaardeerd te worden.

Met de terrein beherende organisaties dienen bindende afspraken gemaakt te worden over natuurbeheer door agrariërs.

Technologische vooruitgang in de agrarische sector is altijd gewenst, maar voor andere vormen van productie moet ruimte komen. Zoals natuur inclusief boeren. Alle overheidsinterventies dienen dat mogelijk te maken. Vooral langdurig financieel.

De overheid wordt een betrouwbare partner en behoort naast mensen te staan. Beleid wordt consistent en langdurig meerjarig, afgestemd op de afschrijftermijn van noodzakelijke investeringen.

Maatwerk voor boeren wordt de norm. Binnen regelingen die overall generiek kunnen zijn.

Uitkoop van boerenbedrijven op vrijwillige basis is zeker een optie, maar niet als enige instrument. Uitkoop kan andere functies faciliteren, problemen rond natuurgebieden oplossen. Maar continuïteit van het boeren familiebedrijf staat voorop.

Alle GLB/rijks- en provinciale gelden worden eenduidig ingezet ter bevordering van andere verdienmodellen. Boeren worden gecompenseerd voor andere maatschappelijke functies en consumenten worden gestimuleerd om daaraan bij te dragen.

2. Uitwerking van het bovenstaande

Ontwikkelingen in het landelijk gebied gaan, los van de maatschappelijke opgaven, de komende jaren zorgen voor grote veranderingen:

Maar liefst 32 % van de agrarische bedrijfshoofden van 55 jaar en ouder heeft geen bedrijfsopvolger.

Het gemiddelde inkomen in de agrarische sector staat enorm onder druk.

Klimaatverandering heeft grote effecten op landbouw en natuur.

Daarnaast zijn er nog een aantal maatschappelijke opgaven zoals stikstof of de klimaatopgave.

Uitgangspunt voor CDA Overijssel is om deze veranderingen te benutten om te komen tot een toekomstbestendig landelijk gebied. Bij deze verandering heeft het CDA onder 1. een aantal belangrijke uitgangspunten geformuleerd.

Het CDA is van mening dat boeren onderdeel zijn van de oplossing voor de maatschappelijke opgaven in het landelijk gebied en niet van het probleem. Maatschappelijke opgaven worden in de ogen van het CDA veel te sectoraal benaderd. Voor het CDA Overijssel gaat het naast alle inhoudelijke maatschappelijke opgaven ook altijd om mensen! Daarom is het CDA Overijssel van mening dat leefbaarheid en verdienmodel agrarische sector structureel onderdeel behoren te zijn van een gebiedsgerichte aanpak. Maatschappelijke opgaven vragen een verandering in vele opzichten van de inwoners van het landelijk gebied maar zeker ook van de overheid.

CDA Overijssel staat voor een aanpak die integraal en samen met het gebied wordt opgepakt en vormgegeven. De verandering moet dus van twee kanten komen. Keuzes worden op gebiedsniveau gemaakt en altijd in balans met de eigen gebiedsvisie. Budgetten worden ontschot per gebied.

De gebiedsgerichte aanpak begint, als het aan het CDA ligt, met een gezamenlijke gebiedsvisie die leidend is en een daarbij behorende gebiedsanalyse op de thema's uit de gebiedsvisie. Dit vraagt om partnerschap en gezamenlijk vertrouwen om te komen tot een toekomstbestendig gebiedsperspectief. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt zeker niet alleen bij de agrarische sector maar bij de gehele samenleving. Bestaande processen als N2000 en de Regionale Energie Strategie hebben hun eigen wettelijke kaders, dynamiek en tempo en zijn daarom niet opgenomen in onderstaande lijst.

Gebiedsgericht

- Het gebied¹ heeft de regie.
- De procesverantwoordelijke kan per gebied verschillen en wordt in overleg met het gebied bepaald.
- Overheid is dienstbaar.
- Wettelijke opgaven staan niet ter discussie maar worden verbonden met opgaven uit het gebied.
- Deelname door inwoners van het gebied aan niet wettelijke doelstellingen gebeurt op basis van vrijwilligheid.
- De agrariër wordt nog meer ingezet als beheerder van zijn/haar omgeving en beloond voor geleverde diensten.
- Integraliteit van opgaven wordt uitgangspunt.
- Doelstellingen dienen in overleg met het gebied te worden bepaald en vertaald in een gebiedsvisie die leidend is.
- In het gebiedsplan wordt naast de concrete doelstelling ook helder omschreven op welke wijze deze doelstellingen meetbaar worden gemaakt.
- Gebiedsvisie en doelen worden gedeeld met het gebied en vertaald in een gebiedsofferte.
- Doelen zijn leidend en niet de regels waarbij het versterken van de ruimtelijke kwaliteit een randvoorwaarde is
- Budgetten worden ontschot per gebied.
- Het faciliteren van een aangepaste agrarische bedrijfsvoering die past bij de gebiedsopgaven en de ambities van de agrariër heeft de voorkeur boven uitkoop van een agrarisch bedrijf.
- Verbinding tussen opgaven en partijen is uitgangspunt.
- Gemeenten krijgen samen met de provincie, waterschappen en gebiedscollectieven een actieve rol in het gebiedsproces. De mate en vorm waarin kan per overheid en per gebied erg verschillen en is erg afhankelijk van de te bereiken doelen.
- Bestuurlijk commitment is uitgangspunt gedurende het gehele proces.

Sociaal maatschappelijk

- Leefbaarheid maakt standaard onderdeel uit van de gebiedsgerichte aanpak.
- Definitie van leefbaarheid wordt samen met het gebied bepaald en vertaald in een passend leefbaarheidsplan, onderdeel van de gebiedsvisie
- Sociale armoede krijgt speciale aandacht in het gebiedsgerichte leefbaarheidsplan.
- Er wordt uitvoeringsgeld beschikbaar gesteld voor leefbaarheid.
- Aandacht voor huisvesting en behoud van jongeren in het landelijk gebied. Landelijk gebied maakt integraal onderdeel uit van de lokale woonvisie waardoor er in het landelijk gebied ook aandacht en ruimte is voor jongerenhuisvesting Er wordt ruimte geboden om vrijkomende agrarische gebouwen hiervoor te herbestemmen. De huidige rood voor rood regeling wordt dusdanig aangepast zodat het ook voor jongeren mogelijk wordt om

---

¹ Onder gebied wordt een logische geografische en/of sociaal maatschappelijke omgeving verstaan. Deze is afhankelijk van de maatschappelijke opgaven waarin invulling wordt gegeven.

zich in het buitengebied te vestigen. (Bijvoorbeeld door minder vierkante meters sloop per starterswoning)

Sociaal-economisch

- Verdienmodel en aandacht daarbij voor een verantwoord inkomen van de blijvende agrariër maakt standaard onderdeel uit van de gebiedsgerichte aanpak.
- Er wordt niet geknaagd aan budgetten vanuit Brussel en Den Haag die bedoeld zijn voor de inkomenssteun van de agrariërs.
- Er wordt maximaal ingezet op het koppelen en/of stapelen van budgetten vanuit de diverse overheden voor het bereiken van de gebiedsdoelen.
- Meer ruimte voor herbestemming van de vrijkomende agrarische locatie waarbij de doelen uit de gebiedsvisie leidend zijn.
- Investeren in ruimtelijke kwaliteit wordt beloond, bijvoorbeeld met extra ontwikkelruimte.
- Behoud van economische activiteit en werkgelegenheid.
- Onderhoud van natuur en landschap zoveel mogelijk door en met lokale agrariërs en/of ondernemers.
- Er wordt maximaal ingezet op het promoten en vermarkten van lokaal geproduceerd voedsel.
- De extensiveringsopgave voor de veehouderij wordt per gebied bekeken en niet per bedrijf, daarbij dient de overheid een actieve rol te vervullen op de grondmarkt zodat de deze sector in staat wordt gesteld om invulling te kunnen geven aan de extensiveringsopgave, zonder voor een onmogelijke financieringsopdracht gesteld te worden.

Landschap en ecologie

- Er wordt in samenwerking met de grondeigenaren volop ingezet op landschapsherstel middels herstel en realisatie van houtwallen en landschapselementen.
- Er wordt geld beschikbaar gesteld voor eenmalige afwaardering van de ondergrond.
- Langjarige onderhoudscontracten worden de norm.
- Waardevolle vruchtbare gronden blijven zoveel mogelijk beschikbaar voor de agrarische sector.
- Natuur inclusief boeren, geheel of partieel, wordt aangemoedigd en bedrijfseconomisch mogelijk gemaakt binnen de gebiedsvisie.

Hydrologie

- Hydrologie wordt daar waar mogelijk een leidend principe voor de inrichting van een gebied.
- Maatwerk is uitgangspunt.
- Hydrologisch systeemherstel dient daar waar de agrarische grond raakt financieel gecompenseerd te worden.
- Uitvoering van het 7^e actieprogramma Nitraat moet verbonden worden met andere opgaven als landschap en biodiversiteit waardoor mogelijke bedreigingen worden omgebogen in kansen.

